2000'Lİ YILLARDAKİ TÜRK DIŞ POLİTİKASININ "SİVİL" ROLÜ: TÜRKİYE'NİN AFRİKA'DAKİ KALKINMA İŞBİRLİĞİ POLİTİKASI ÖRNEĞİ

Gonca Oğuz GÖK
Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

Doç. Dr. Emel Parlar DAL
Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

Giriş

Türk Dış Politikasının son on yıldır yeni bir "medeniyet" söylemini de içine alan "normatif" dönüşümü karar alıcıların dünya politikasını nasıl yorumladıklarını ve kavramsallaştırdıklarını da etkilemektedir. Uluslararası düzende meydana gelen sistemik ve aktör bazlı değişimlerin sonucu olarak Türk dış politikası da uluslararası ilişkilerde meydana çıkan yeni trend ve yaklaşımlara göre yeni bir dış politika çerçevesi çizme ihtiyacı görmüştür. Buna göre Türkiye, 2000'li yılların ilk on yılında yeni diplomasi araçları kullanarak bir dış politika doktrin değişikliğine tanık oldu. Bütün bunların bir sonucu olarak da Türk dış politikasıyla ilgili olarak "normatif güç[1],", "yumuşak güç"[2], "bölgesel güç[3]" ve yükselen güç[4]" gibi yeni kavramsallaştırmalar ortaya çıkmakla

1 Dal, "Assessing Turkey's "Normative" Power", 709-734.

2 Oğuzlu, "Soft power in Turkish foreign policy", 81-97. Eleni and Dimitrios, "Assessing Turkey's "Soft Power" Role", 99-113.

3 Parlar Dal, "Conceptualizing and Testing Turkey's Emerging Regional Power in the changing international order"; Kardaş, "Turkey: A Regional Power", 637-660; **Öniş**, "Turkey and the Arab Revolutions", 203-219.

4 **Öniş** and Kutlay, "Rising Powers", 1409-1426. Oğuzlu, "Making Sense of Turkey", 774-796. Oğuzlu and Dal, "Decoding Turkey's Rise", 617-636.

beraber, Türk dış politikasının "sivil güç" boyutunun Türk dış politikasıyla ilgili akademik literatürde pek de yer bulmadığını görüyoruz. Ayrıca, AKP dönemi bölgesel dış politikasının, -özellikle de Ortadoğu politikasının,- ilk on yılını analiz eden çokça akademik çalışma olmasına rağmen aynı dönemde Türkiye'nin Afrika politikasını teorik çerçevede inceleyen çalışma sayısı oldukça azdır. Bu çalışma bu boşluğu da gidermeye çalışacaktır. [5]

Bu çalışma, Türkiye'nin 2000'lerin ilk on yılında "sivil dış politika rolü" benimseme çabasını François Duchêne ve Hans Maull tarafından geliştirilen "sivil güç" ve "sivil dış politika rolü" kavramlarını kullanarak açıklamayı hedeflemektedir. Ayrıca, çalışmada söz konusu kavramsallaştırma ve dış politika rolünün Türkiye'nin Afrika bölgesine yönelik kalkınma işbirliği stratejisi ile uyum olup olmadığı sorgulanacaktır. Literatürde sivil güç ve sivil dış politika rolü kavramları daha çok gelişmiş Avrupa demokrasileri için kullanıldığından, bu çalışma bu kavramsallaştırmayı Türkiye gibi demokratikleşme sürecini tam olarak tamamlayamamış gelişmekte olan demokrasiler için de kullanma girişiminde bulunduğundan dolayı da yenilikçidir. Alternatif bir kavram olarak kullandığımız sivil güç ve sivil dış politika rolü kavramları bu çalışmanın ampirik kısmında Türkiye'ye uygulanmaya çalışıldığından mevcut literatüre de çeşitlilik getirmeyi de hedeflemektedir. Türkiye gibi demokrasi tarihi çelişkilerle, iniş ve çıkışlarla dolu olan bir devletin sivil dış politika rolünü benimseme çabası dikkat çekici olmakla beraber aynı zamanda ampirik örneklerle test edilmesi gereken bir durumu işaret etmektedir.

Bu amaçla, bu çalışmada, ilk olarak Türkiye'nin geleneksel dış politikasının Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan itibaren nasıl bir değişime uğradığı değerlendirilecektir. İkinci olarak ise 2000'li yıllardan itibaren, sivil dış politika alanında, -limitasyonlara rağmen,- Türk dış politikasının nasıl görünürlüğünü arttırdığı incelenecektir. Üçüncü olarak ise Türkiye'nin Afrika bölgesinde artan aktivizm ve kalkınma işbirliği politikaları bu analitik düzlem üzerinden test edilmeye çalışılacaktır.

5 Bacik and Afacan, "Turkey Discovers Sub-Saharan Africa", 483-502. Ozkan and Akgun, "Turkey's Opening to Africa", 525–546. Ozkan and Orakçı, "Viewpoint: Turkey as a "political" actor in Africa", 343-352.

1. Sivil Güç Kavramı ve Dış Politika

Sivil güç kavramı özellikle AB çalışmaları alanında bir çok akademik tartışmanın konusu olmuş oldukça karmaşık ve çok yönlü bir kavramdır. Bu kavram ilk olarak François Duchêne tarafından 1970lerin başında özellikle Soğuk Savaş döneminde Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun rolüne atıf ile kullanılmıştır.[6] 1999'da Foreign Affairs dergisinde yayınlanan ufuk açıcı makalesinde Hans Maull sivil güç kavramını Almanya ve Japonya'ya uygulayarak yeniden yorumlayan ilk kişi olmuştur.[7] Maull sivil güçleri "inisiyatif almak ve olaylar üzerinde etki kurmak isteyen ve kendi amaçlarını gerçekleştirmek için özel strateji ve araçlar kullanan devletler (ya da diğer siyasal birimler)" olarak tanımlamaktadır.[8] Sivil gücü dış politika analizlerinde uygulamak üzere Maull, bir ideal tip "sivil dış politika rolü" kavramı ileri sürmüştür.[9]

İdeal tip sivil dış politika rolü kavramının ilk önkoşulu iç ön şartlardır. Burada demokrasi sivil rol kavramının temel iç ön şartı olarak ortaya çıkmakta ve maddi refah ise iç demokratik düzenin istikrarı için temel bir etken olarak anılmaktadır. İkinci kategori olan normatif taahhütler ülkenin çok taraflılığa, uluslar üstü entegrasyona, diplomatik işbirliğine, güç kullanımının sınırlandırılmasına, hukukun egemenliğine, eşitlik, adalet, kalkınma ve demokrasinin uluslararası politikada yayılmasına olan bağlılığını kapsamaktadır.[10] Üçüncü ön koşul olan güç enstrümanları ya da araçları ise çatışma çözümünde arabuluculuk, insani yardım, demokrasi teşviki ve kalkınma işbirliği gibi askeri olmayan özellikle ekonomik ve aynı zamanda diplomatik araçların kullanımını içermektedir.[11]

Bu çalışma, geçmişe oranla Türk dış politikasında 2000'lerde daha fazla sivil rolün kullanımına yönelik bir dönüşüm olduğu iddiasını destekleyen yeterli kanıtın olup olmadığını araştırmak için özellikle Türkiye'nin iç ön koşullarının, normatif taahhütlerinin ve güç enstrümanlarının ya da araçlarının Cumhuriyet döneminden itibaren tarihsel olarak evrimini incelemektedir. İdeal tip sivil dış politika rol modelinin yüksek oranda uyumlu bir dış politika ge-

6 See Duchene, "The European Community",1-21.

7 Maull, "Germany and Japan", 92-93.

8 Maull, "German Foreign Policy", 14.

9 Maull, "German Foreign Policy",14.

10 Bachmann, "The EU's civilian/power dilemma", 461.

11 Hyde-Price, "Germany and the Kosovo war", 31.

rektirdiğini[12] kabul ederek bu çalışma, sınırlamaları ışığında Türk dış politikasındaki sivil referans ve başarıları eleştirel olarak değerlendirecektir. [1] Bu sivil araçlar içerisinde özellikle insani yardım ve kalınma işbirliği çalışmanın odak noktasını oluşturacaktır.

2. Sivil Güç Kavramı ve Türk Dış Politikası

Bütün ülkelerin dış politikalarında olduğu gibi Türk dış politikası da değişen şartlar ve tarihsel süreçlere bağlı olarak dönem dönem azalan ve artan sivilleşme sinyalleri göstermiştir. Türkiye'nin geçmişte ve günümüzde dış politika bağlamındaki sivilleşme yolundaki devamlılıkları ve kopukluklarını anlayabilmek ve 2000'li yıllarda geçmişe oranla daha başarılı bir sivil dış politika izleme yolunda Türkiye'nin ne derece farklı çizgi benimsediğini analiz edebilmek için Cumhuriyet döneminden beri dış politikada belirgin olan sivil referansların ve özelliklerin ilk olarak kısaca analiz edilmesi gerekmektedir. Sonrasında, çalışma 2000'li yıllara ve de özellikle AKP dönemine odaklanacak ve bu dönemde "sivil" konseptinin söylemsel ve ampirik olarak nasıl alan kazanmaya başladığı anlatılacaktır.

Türkiye'nin politik ve sivil kurumlarıyla birlikte işleyen bir demokrasi yolunda ilerlemesi kolay gerçekleşmiş bir süreç olmayıp, çok sayıda engellere maruz kalmış bir süreçtir. Cumhuriyet döneminden beri modernleşme ve demokratikleşme adına sayısız adımlar atılmış olup bunların sonucunda daha açık bir topluma sahip olma yolunda ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye'nin bu yoldaki kazanımlarının arkasındaki en önemli nedenlerden biri de modernleşmenin Batılılaşma ile aynı şekilde algılanması[13] ve de demokrasinin Batılılaşmanın en önemli unsurlarından biri sayılmasıdır.[14] Öte yandan, hatırlanmalıdır ki, Soğuk Savaş ve sonrasında Türkiye demokrasi yolunda bir çok kez askeri müdahalelere maruz kalmıştır. Bütün bu müdahalelere ve demokrasi eksikliklerine rağmen yine de 50'lerden beri Türkiye tarihinin bir modernleşme ve demokratikleşme tarihi olduğunu söylemek yanlış olmaz. [15]

Yine aynı şekilde Türk ekonomisi de bir çok kez kriz dönemlerinden geçmiş ve dış borç ve yüksek enflasyon gibi ekonominin kronik problemleri, yine

12 Dyson, "Civilian Power",27-48.

13 Ibid.

14 Heper and Yıldırım, "Revisiting civil society in Turkey", 6.

15 Kasaba, Turkey in the Modern World, 1-11.

Türk demokrasisinin kendi yapısal sorunlarıyla birlikte 20.yy'da Türk dış politikasının gerçek anlamda sivil bir dış politika izlemesinin önünde engel olmaya devam etmiştir.[16] Erken Cumhuriyet döneminden günümüze kadar Türk Dış Politikasının normatif taahhütleri merkeze koyduğunu ve değişmeyen prensiplerden biri olan "Yurtta Sulh, Dünya'da Sulh" gibi ideallere bağlı olduğunu görüyoruz. Türk Dış politikasının diğer değişmeyen prensipleri arasında üçüncü devletlerin iç işlerine karışmamak, uluslararası hukuka bağlılık, çok taraflılık prensibine bağlılık, uluslararası krizlerin barışçıl çözümü ve AB ile entegrasyon gibi idealler de bulunmaktadır. Esasen Türkiye'nin 1932'de Milletler Cemiyetine ve 1945'de Birleşmiş Milletlere girmesinden bu yana 1960 ve 70'lerde Kıbrıs özelinde yaşanan uluslararası problemler ve devamında 1974'te adaya askeri müdahale dışında genel anlamda büyük uluslararası örgütlerin normlarına ve kararlarına bağlı hareket eden barışçıl bir politika izlediğini görüyoruz. [17]

Öte yandan, Türkiye'nin AB'ye tam üye olma çabaları yine aynı şekilde normatif taahhütlere bağlılık olarak değerlendirilebilir. Bu normatif bağlılık çerçevesinde bu örgüte aday olduğu 1999 tarihinden itibaren Türkiye hızlı bir Avrupalılaşma sürecine girmiş ve bunun sonucu olarak da sivil toplumun, demokrasinin, politik ve ekonomik gelişmişliğin önemi hakkında Türk siyasi karar alıcılarda bir bilinçlenme meydana çıkmıştır. Kısacası, AB'ye adaylık ve tam üyelik perspektifi Türkiye'nin daha güçlü normatif taahhütler altına girmesine yol açmıştır. [18]

Türkiye tarihinde 1980'lerde Turgut Özal döneminde olduğu gibi ekonomik güç unsurlarının öne çıktığı dönemler olsa da, Türkiye genel olarak çok uzun süre yüksek dış borçlar ve düşük büyüme rakamlarıyla karşı karşıya kalmıştır. 2000'li yıllara kadar olan dönemde Türkiye gelişmekte olan ve yardım alan bir devlet olarak tanımlanıyordu. [19]. Türkiye'nin tek partili dönemden çok partili döneme geçtiği 50'li yıllarda Marshall Planı vasıtasıyla almış olduğu ODA yardımları Soğuk Savaş yıllarında ekonomik büyümesinin bir ölçüde alt yapısını hazırlamaya yardımcı olmuştur. Türkiye kendinin ilk ODA yardım programını 1980'li yıllarda Özal döneminde bir güç enstrümanı olarak özellikle gelişen ülkelerle ticaret ilişkilerini güçlendirmek ve bu devletlerin gözün-

16 Keyman, "Modernization, Globalization and Democratization in Turkey", 318.

17 Dal, "Assessing Turkey's "Normative" Power",715.

18 Heper and Yıldırım, "Revisiting civil society in Turkey", 7.

19 Murphy and Kazak, "Turkey's Civilian Capacity", 3.

de yumuşak gücünü artırmak için kullanmaya başlamıştır. [20]. Bundan sonraki dönemde siyasi karar alıcılar devlet tarafından desteklenen bir birimin açılması vasıtasıyla bu yardımların gerçekleştirilmesi durumunda bu yardımların daha etkin bir şekilde yönetilebileceği konusunda hem fikir olmuşlardır[21]. ve bunun sonucunda 1992 yılında Türkiye Yardım Ajansı (TIKA) kurulmuştur. Fakat TIKA o dönemde sadece Kafkaslardaki ve Orta Asya'daki Türki Cumhuriyetlere yardım etmeyi hedefliyordu. 90'lı yıllarda Türkiye'nin karşılaşmış olduğu ekonomik darboğazlar ve zayıf koalisyon hükümetlerinin yol açtığı siyasi istikrarsızlık gibi sebeplerden dolayı TIKA vasıtasıyla dağıtılan ODA yardımlarının pek de etkin olarak kullanılmasına izin vermemiştir.[22] 2000'li yıllarda ise TIKA faaliyet alanını sadece yukarda bahsettiğimiz coğrafi alanla kısıtlamamış ve kalkınma yardımlarının hem miktarında hem de içeriğinde ciddi artışlar söz konusu olmuştur.

Yukarda bahsetmiş olduğumuz üçlü analitik düzlemi kullanarak bundan sonraki dönemlerde Türkiye'nin 2000'li yıllarda yükselen sivil dış politika rolünden ve devamında da bunun Afrika'ya yapılan Kalkınma Yardımları aracılığıyla nasıl seyrettiğinden bahsedeceğiz.

2.2. 2000'li Yıllarda Değişen Dış Politika ve Sivil Güç Rolü

Türkiye'nin 2000'li yıllarda sivil dış politikasının gelişiminde iç siyasi ve ekonomik gelişmelerin önemli bir etkisi olmuştur. 1999 yılında AB tarafından resmen aday olarak kabul edilen Türkiye, 2000'li yıllarda sivil özgürlükler ve demokrasi konusunda birçok alanda önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Türkiye AB üyelik süresinde askerin rolü, Kürt meselesi ve sivil ve siyasi haklar konusunda ciddi reformlar gerçekleştirmiştir. Demokratik reformlar konusunda Türkiye'nin halen mesafe kat etmesi gereken birçok mesele olduğu söylenebilir. Sivil ve demokratik bir Anayasa'nın hayata geçirilmesi bunlar içerisinde en başta gelenlerinden birisidir. [23] 2000'li yıllarda Ankara istikrarlı ve demokratik bir iç siyasi düzenin proaktif bir dış politika için gerekli bir önkoşul olduğunu her fırsatta vurgulamışlardır. 2009-2014 yılları arasında Dış

20 Kulaklikaya and Nurdun. "Turkey as a New Player in Development Cooperation",133.

21 Murphy and Kazak, "Turkey's Civilian Capacity", 3.

22 Hasimi, "Turkey's Humanitarian Diplomacy", 132. **Özkan** and Demirtepe, "Transformation of a Development Aid Agency", 648.

23 Nogués and Jonasson, "Turkey, Its Changing National Identity", 119.

İşleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu barışçıl ve demokratik bir iç siyasi ortam olmadan, dış siyasette de başarılı olunamayacağını vurgulamıştır.[24]

Türkiye'nin 2000'li yıllarda artan ekonomik refahı da Türkiye'nin sivil dış politika rolünü üstlenmesinde uygun bir ortan oluşmasına imkan sağlamıştır. 2000'li yılların ilk başında Türkiye ekonomik krizin etkilerini üzerinden yavaş yavaş atmış ve istikrarlı bir ekonomi büyüme trendi yakalamıştır. Ankara 2008 ekonomik krizini de minimum hasar ile atlatmış ve istikrarlı ekonomik büyüme oranlarıyla yükselen güçler arasında gösterilmeye başlanmıştır. Türkiye bu anlamda 2000'li yıllarda yükselen orta ölçekli güçler için oluşan fırsatları da avantaja dönüştürmüş ve ekonomik anlamda da önemli bir gelişim kaydetmiştir. Bunun en önemli örneklerinden birisi, bu çalışmada da üzerinde durulacağı üzere yardım alan bir ülke konumundan insani ve kalkınma yardımları yapan bir ülke konumuna yükselmesi olarak gösterilebilir. [25]

Normatif boyutuyla değerlendirildiğinde 2000'li yılların ilk on yıllık döneminde Türkiye'nin dış politikasında "sivilleştirme" rolü benimsemekteki istekliliği dikkat çekmektedir. Bu anlamda dönemin Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Türkiye'nin dünyada insan hakları, demokrasi, gelişmişlik ve hukukun üstünlüğü gibi normların savunucusu olduğunu ve bu "değerler" için taleplerini dile getiren toplumlara ve ülkelere destek verme konusundaki istekliliğini dile getirmiştir.[26] Bu anlamda 2000'li yılların dış politikada sivil dış politika enstrümanları olarak tanımlanan arabuluculuk, ticaret, kalkınma işbirliği, insani yardım gibi unsurlarda ciddi artış yaşandığı görülmektedir.

Ankara'nın AB normlarına bağıllığı ve AB ilişkileri çerçevesinde değerlendirildiğinde 2000'li yılların ilk yarısında AB ile ilişkilerde iyi yönde yaşanan hızlı gelişim ve isteklilik dikkat çekmektedir. Bununda birlikte 2008 sonrası ve özellikle 2011 sonrası dönemde AKP'nin politikalarında AB il ilişkilerde bir durgunlaşma dönemi ortaya çıktığı söylenebilir. Paradoksal bir biçimde bir taraftan AB ile ilişkilerde kurumsal anlamda ciddi bir yakınlaşma yaşanırken, diğer taraftan AB karşıtı görüşte bir artış olduğu görülmektedir.[27]

---

24 Davutoğlu, "Turkey's Zero Problems Foreign Policy".

25 Sadik Unay, "Turkey's New Political Economy," March 1 2014. *SETA Opinion*, available at (http://setav.org/en/turkeys-new-political-economy/opinion/14527)

26 Murat Yeşiltaş, "The Transformation of the Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy", *Turkish Studies*, Vol. 14, no.4 (2013): 667, 669.

27 H. Tarik Oguzlu and Burak Bilgehan Ozpek, "Turkey's Europeanization," *International Journal,* (Autumn 2008): 993.

Öte yandan, tüm bu iniş çıkışlara rağmen, Ankara'nın AB'ye tam üyelik hedefini sürdürmeye devam etmiştir.

Türkiye'nin 2000'li yıllarda dış politikada kullandığı "güç enstrümanları" değerlendirildiğinde, özellikle 2000'li yılların ilk on yılında sivil dış politika enstrümanlarına başvurma konusunda bir artan istekliliği dikkat çekmektedir. Bu anlamda "arabuluculuk" rolü çerçevesinde Ankara'nın Arap-İsrail ve İran'ın Nükleer Politikaları konusunda arabuluculuk rolü üstlenme girişimleri dikkat çekmektedir. Bu anlamda Türkiye 2010 yılında BM'de Finlandiya ile birlikte "Arabuluculuk Dostlar Grubu" girişimini ortaya koymuştur. [28]Dahası Türkiye 2012 Şubat ayında İstanbul'da birçok sivil toplum örgütü ve uzmanların katılımıyla İstanbul Arabulucuk Konferansı'nın düzenlenmesine öncülük etmiştir. Daha büyük bir girişim olarak da 2005 yılında İspanya ile birlikte BM Medeniyetler İttifakı girişimine öncülük etmiştir.

2000'li yıllarda dış politika enstrümanları çerçevesinde "ticaret" de önemini artıran bir unsur haline gelmiştir.[29] Bu anlamda, Türkiye'nin Batı dışında yeni pazarlar arayışıyla birçok ülke ile vize muafiyeti anlaşması imzalaması ve yeni serbest ticaret rejimleri ve anlaşmalarına imza atması dikkat çekmektedir. 2000'li yıllarda BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliği hedefi çerçevesinde Afrika'daki birçok ülke ile yeni diplomatik temsilcilik açmış ve ticaret anlaşmalarına imza atmıştır. Türkiye'nin ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmek üzere Afrika, Latin Amerika ve Doğu Asya'da artan girişimleri söz konusu olmuştur.

Ankara'nın 2000'li yıllarda farklı bölgelerde etkin rol oynama konusunda artan girişimleri ve sivil dış politika enstrümanları içerisinde en çok ön plana çıkanlardan birisi de "kalkınma işbirliği" girişimleridir. Ankara'nın insani yardım ve kalkınma yardımları alanında artan görünürlüğü neticesinde Türkiye küresel politikada "yükselen donör" kimliğiyle ön plana çıkmaya başlamış ve TİKA'da Türkiye'nin dış politika girişimlerinde rolünü arttırmaya başlamıştır. Bir sonraki bölümde Türkiye'nin 2000'li yıllarda sivil dış politika enstrümanlarında en çok ön plana çıkan "kalkınma işbirliği" konusu özellikle Afrika'daki politikaları ve bu politikaların limitasyonları çerçevesinde analiz edilecek edilecektir.

28 Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, "Istanbul Conference on Mediation", http://www.mfa.gov.tr/istanbul-conference-on-mediation.en.mfa (accessed 20 May 2014).

29 Kemal Kirisci, "The Transformation of Turkish foreign policy: The rise of the Trading State," *New Perspectives on Turkey*, no. 40 (2009): 29-57.

3. Sivil Dış Politika, Türkiye ve Afrika'da Kalkınma İşbirliği:

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik kalkınma yardımları 1980'li yıllarda Özal Hükümeti tarafından gerçekleştirilen ilk yardım paketine dek uzanır. Özal 1980'li yıllarda dünyada Türkiye'nin imajını yükseltmeyi hedeflemiş ve bu anlamda da Afrika'da birçok ülkeye yönelik ilk yardımları ortaya koymuştur. [30] Ankara'nın bu politikasını 1990'lı yıllarda Dış İşleri Bakanı İsmail Cem döneminde ortaya konulan "Afrika Açılımı" politikası izlemiştir. [31] Bu anlamda AKP hükümeti kendisinden önce gelen hükümetlerin politikalarını daha da ileri bir noktaya götürerek, 2000'li yıllarda kalkınma işbirliği alanında önemli bir aktör haline gelmiştir.

AKP Hükümeti ile birlikte Türkiye'nin kalkınma yardımları sistematik bir şekilde yükselmiş ve Türkiye 2012 yılında kalkınma işbirliği alanında dünyanın dördüncü büyük donör ülkesi, insani yardım alanında ise üçüncü büyük ülke haline gelmiştir. [32] TIKA'nın faaliyetlerinde yaşanan hızlı yükseliş bu dönüşümün en önemli göstergelerinden birisidir. TIKA tüm kıtalarda ve 100'den fazla ülkede gerçekleştirdiği kalkınma projeleri ile 1990'lı yıllarda daha çok Orta Asya bölgesine odaklanmış politikalarından çok daha farklı bir görüntü ortaya koymaya başlamıştır. OECD verilerine göre Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları altı yıl içerisinde dört kat artarak, 2012 yılında 2.5 milyar ABD dolarına yükselmiştir. 2014 yılı Küresel İnsani Yardım Raporu verilerine göre gayri safi milli hasılasına göre Türkiye tüm donörler içerisinde en cömert ülke unvanını almıştır. 2014 Raporuna göre, Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları içerisinde "insani yardım" yüzde ellilik payı almıştır. [33] Türkiye'nin kalkınma yardımları alanında bu yükselişi diğer yükselen güçlerin politikaları ile de paralellik göstermektedir. Zira, BM'nin 2010 yılında yayınladığı bir rapora göre, Türkiye Brezilya, Çin, Hindistan ve Kore Cumhuriyeti gibi ülkelerin ardından Afrika için yeni kalkınma ortağı olarak nitelendirilmektedir. Türkiye Dünya Gıda Örgütü tarafından da yükselen donör ülke olarak nitelendirilmeye başlamıştır.[34]

---

30 Musa Kulaklikaya and Rahman Nurdun,"Turkey as a New Player in Development Cooperation," *Insight Turke*y, Vol. 12, no.4 (2010): 133.

31 Mehmet Ozkan and Biral Akgun. "Turkey's Opening to Africa," *Journal of Modern African Studies* 48, no. 4 (2010): 525–546, 532

32 Cemalettin Hasimi, " Turkey's Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation," *Insight Turkey*, Vol. 16, no. 1 (2014): 127-145,127.

33 Global Humanitarian Assistance Report, 2014.

34 Africa's Cooperation with New and Emerging Development Partners: Options for Africa's Development," New York, 2010, http://www.un.org/africa/osaa/reports/emerging_economies 2009.pdf

Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımlarının Bölgesel Dağılımı

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Total
Europe	30,19	95,59	83,108	83,94	133,5	126,37	139,84	77,18	87,83	858,548
Africa	**3,84**	**11,755**	**24,789**	**30,967**	**51,73**	**46,96**	**38,08**	**269,47**	**249,47**	**727,371**
America	0,18	0,04	0,144	1,118	7,63	2,9	11,2	1,87	2,42	27,50
Asia	195,46	422,49	536,02	430,606	575,54	509,59	730,35	876,87	1582,72	5859,65
Oceania	0	1,59	0	1,389	3,6	0,12	0,66	0,51	0,06	7,929

(Kaynak: Haşimi, 2014, 137)

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları içerisinde Afrika'nın artan görünürlüğü dikkat çekmektedir. Afrika ülkeleri içerisinde değerlendiridiğinde de, Somali'nin önde olduğu görülmektedir. Örneğin, 2011 yılında Somali Pakistan, Suriye ve Afganistan'ın ardından dördüncü en büyük yardımı alan ülke olmuştur. 2012 yılında Somali Türkiye'nin resmi kalkınma yardımları içerisinde ilk sırada yer almıştır. 2011 yılında dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Mogadişu'yu ziyareti bu anlamda önemli bir dönüm noktası olmuştu. 31 Ekim 2011 yılında Türkiye Afrika'lı olmayan ve Somali'ye büyükelçi atayan ilk ülke oluyordu. Türkiye'nin Afrika'ya yaklaşımında "insancıllık" ve "insani diplomasi" kavramları ön plana çıkıyordu. Ankara'ya göre "insancıllık" sadece acil insani yardım değil, aynı zamanda kalkınma işbirliğini de içeren bir çerçevede değerlendirilmeliydi. Türkiye'nin Somali'ye yönelik kalkınma işbirliği politikalarında devlet dışı aktörlerin de önemli bir rolü olduğu görüldü. Türkiye'nin kalkınma yardımları sivil kapasite inşaası, altyapının kuvvetlendirilmesi ve sivil toplumun gelişiminin desteklenmesi gibi unsurlar çerçevesinde şekillendi.[35]

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik kalkınma yardımlarında kullandığı tarihi ve kültürel söylemlere eleştirel boyutuyla dikkat çeken bazı akademisyenler, bu yardımların asıl olarak ticari ve ekonomik çıkarlar çerçevesinde şekillendiğini belirterek, İslami burjuvazinin rolüne vurgu yapmaktadır.[36] Tüm bunların ötesinde, Türkiye'nin Afrika'ya yönelik kalkınma yardımlarının ciddi boyutta bir çok taraflılık anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Ankara 2007 yılında BM En az Gelişmiş Ülkeler Konferansını İstanbul'da düzenlemiştir. Yine 2010 yılında Türkiye Mısır ile birlikte "Darfur'un Yeniden Yapılanması ve Gelişi-

35 Tomlinson, "Turkey Case Study"

36 Bacik and Afacan, "Turkey Discovers Sub-Saharan Africa", 496.; Akpınar, Pınar, "Turkey's Peacebuilding in Somalia"

mi İçin Uluslararası Donörler Konferansı"nı düzenlemiştir. 2011 yılında BM 4. En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı da yine İstanbul'da yapılmıştır. 2012 Haziran ayında "Somali'nin Geleceğini Hazırlamak: 2015 için Hedefler" Konferansı İstanbul'da düzenlenmiştir.[37] Türkiye son olarak 2016 Mayıs ayında BM'nin ilk İnsani Zirvesini İstanbul'da düzenlemiştir.

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik sivil dış politika enstrümanları içerisinde ön plana çıkan kalkınma yardımlarının limitasyonları ise, politikalarının ne kadar "reaktif" ve "sürdürülebilir" olduğu konusu, bölgenin iç siyasi dinamiklerini ne derece göz önünde bulundurduğu, ideolojik boyutu gibi noktalara odaklanmaktadır. Bununla birlikte, Ankara'nın sivil aktör olma yolunda, ekonomik çıkarlarını ön plana koymasının sivil aktör rolü ile doğrudan çeliştiğini söylemek mümkün değildir. Zira çalışmanın teorik bölümünde de ortaya koyulduğu üzere ideal tip bir sivil aktör olma, Batılı, demokrasisi olgunlaşmış ülkeler için dahi tamamlanmış değildir. Dahası askeri güç yerine ekonomik güç enstrümanlarının kullanımı sivil güç rolünün önemli bileşenlerinden birisidir. Tüm bunların ötesinde, Türkiye'nin kendi iç siyaseti ve demokratikleşme alanında atacağı adımların, 2000'li yıllarda özellikle Afrika kıtasında ortaya koyduğu sivil güç rolünün sürdürülebilirliği konusunda da etkili olacağı düşünülmektedir.

Sonuç:

Türkiye'nin 2002-2012 yılları arasındaki dış politikası ve Afrika'ya yönelik kalkınma işbirliği girişimleri, 2000'li yıllarda sivil dış politika rolünü üstlenmedeki istekliliğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin bu yeni rol tanımlaması, iç siyasette yaşanan iniş çıkışlar ve demokratikleşme alanındaki gelişmelerle çelişebileceği görülmektedir. Öte yandan, dünyada insani yardım ve kalkınma işbirliği konusunda ön plana çıkan ülkelerin, her zaman demokratikleşme anlamında da aynı eğilimi gösterdikleri söylenemez. Dolayısıyla Türkiye'nin bu konuda bir istisna olduğu söylenemez.Ancak, Türkiye'nin 2000'li yıllarda kalkınma işbirliği politikalarını hayata geçirmesinde ekonomik büyümenin, refahın ve demokratikleşme adımlarının etkisi önemli olmuştur.

37 "Turkey-Africa Relations" Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, http://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.en.mfa,

Hans Maul tarafından da ortaya konulan sivil dış politika rolünü tanımlayan üç kriter çerçevesinde değerlendirildiğinde, Türkiye'nin birinci ve ikinci kriterler olan normatif taahhütler ve iç siyasi etkenleri kısmen tamamladığı söylenebilir. İç politikada demokratikleşme, yeni Anayasa ve dış politikada bölgesel gelişmeler konusundaki tercihlerinin Türkiye'nin sürdürülebilir ve güvenilir sivil aktör rolünün geleceği üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Bununla birlikte, Maull tarafından geliştirilen üçüncü kriter olan dış politika enstrümanları ekseninde, Türkiye'nin sivil dış politika araçlarına sıklıkla başvurduğu görülmektedir. Yine Türkiye'nin AB üyeliği yolunda izleyeceği tutum, Türkiye-AB ilişkilerindeki gelişmeler de Türkiye'nin sivil aktör rolünün önündeki belirleyici unsurlardan biri olarak görülmektedir.

2000'li yılların ilk on yılında Türkiye'nin Afrika'ya yönelik kalkınma işbirliği politikası, Ankara'nın hem söylemsel hem de pratik düzeyde sivil aktör rolü üstlenme konusundaki istekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. 2000'li yılların ilk on yılında normatif taahhütlere yapılan vurgu, Türkiye'nin dış politikada üstlenmeye çalıştığı demokratikleştirme ve kalkınma rolü, diplomatik ve ekonomik güç araçlarını kullanması, Ankara'nın sivil dış politika rolünü ortaya koymaktadır. Öte yandan, Türkiye'nin kendi iç siyasetinde demokratikleşme alanında yaşadığı sıkıntıların, güç enstrümanlarındaki değişikliklerin ve ekonomik gelişiminin, sivil güç olma yolunda önemli bir etkisi olduğunun altı çizilmelidir. Bu anlamda, çalışma, sivil dış politika ve sivil güç rolü oynama konusundaki Türkiye'nin istekliliğini ve girişimlerini göstermekle birlikte, sürdürülebilir bir "sivil güç" olarak tanımlamak için henüz erken olduğunu tespit etmektedir. Ankara'nın iç siyaset te demokratikleşmesi, ekonomik refahı, dış siyasetteki normatif taahhütleri ve seçeceği güç enstrümanlarının, sivil dış politika rolünün sürdürülebilirliği açısından belirleyici olacağı düşünülmektedir.

Bibliografya

Akpınar, Pınar .2013. Turkey's Peacebuilding in Somalia: The Limits of Humanitarian Diplomacy. *Turkish Studies* 14:4, 735-757

Arora**,** Chaya .2006. *Germany's Civilian Power Diplomacy: NATO's Expansion and the art of Communicative Action*. New York: Palgrave Macmillan.

Bachmann, Veit .2013. The EU's civilian/power dilemma. *Comparative European Politics* 11:4, 458–480

Bacik, Gökhan and Isa Afacan .2013. Turkey Discovers Sub-Saharan Africa: The Critical Role of Agents in the Construction of Turkish Foreign-Policy Discourse. *Turkish Studies* 14:3, 483-502

Bielous, Silvia Dutrénit .2000. Civilian Power, Military Power and Human Rights in Recent Uruguay History. *Canadian Journal of Development Studies/Revue Canadienne D'études du* 21:2, 351-372

Bull, Hedley .1982. Civilian Power Europe: A Contradiction in Terms?. *Journal of Common Market Studies* 21:1, 149-170

Cem, Ismail .2001. *Turkey in the New Century*, Expanded 2nd ed. Istanbul: Rustem.

Davutoglu, Ahmet .2010. Turkey's Zero Problems Foreign Policy. *Foreign Policy Magazine* 20 May <http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys_zero_problems_foreign_policy> (accessed 12 March, 2014)

Davutoğlu, Ahmet .2012. Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring. *Republic of Foreign Ministry, Center for Strategic Research, Vision Papers*, No. 3, April 7, Ankara.

Diez, Thomas and Ian Manners .2007. Reflecting on Normative Power Europe. In Berenskoetter, F. and Williams, M. J., eds. *Power in World Politics,* 173-189. London: Routledge

Duchene, François .1973. The European Community and the Uncertainties of Interdependence. In Max Kohnstamm and Wolfgang Hager, eds. *A Nation Writ Large? Foreign-Policy Problems before the European Community* . 1-21. London: Macmillan

Düzgit-Aydın, Senem and E. Fuat Keyman .2014. Democracy Support in

Turkey's Foreign Policy. *Carnegie Endowment for International Peace* March 25 <http://carnegieendowment.org/2014/03/25/democracy-support-in-turkey-s-foreign-policy> (accessed 20 June 2014)

Dyson, Tom .2002. Civilian Power and 'History-Making' Decisions: German Agenda-Setting on Europe. *European Security* 11:1, 27-48

Freres, Christian .2000. The European Union as a Global 'Civilian Power:' Development Cooperation in EU'Latin American Relations. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs* 42:2, 63-85

Fotiou Eleni and Dimitrios Triantaphyllou .2010. Assessing Turkey's "Soft Power" Role: Rhetoric versus Practice, *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, 45:1, 99-113

Harnisch, Sebastian and Hans W Maull .2001. *Germany as a Civilian Power, The Foreign Policy of the Berlin Republic* .Manchester: Manchester Uni. Press.

Hasimi, Cemalettin .2014. .Turkey's Humanitarian Diplomacy and Development Cooperation. *Insight Turkey* 16: 1, 127-145

Hill, Cristopher .1990. European foreign policy: power bloc, civilian model – or flop?. In Rummel, Reinhardt, eds. *The Evolution of an International Actor,* 31-55. Boulder: Westview Press

Hyde-Price, Adrian .2001. Germany and the Kosovo war: still a civilian power?. *German Politics* 10:1, 19-34

Kardaş, Şaban .2013. "Turkey: A Regional Power Facing a Changing International System", *Turkish Studies*, 14:4, 637-660;

Kirisci, Kemal .2009. The Transformation of Turkish foreign policy: The rise of the Trading State. *New Perspectives on Turkey* 40, 29-57

Kirste, Knut and Hanns w. Maull .1996. Zivilmacht und Rollentheorie. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen* 3:2, 283-312

Kubicek, Paul .2013. Democratization and Relations with the EU in the AK Party Period: Is Turkey Really Making Progress?. *Insight Turkey* 15:4, 41-49

Kulaklikaya, Musa and Rahman Nurdun .2010. Turkey as a New Player in Development Cooperation. *Insight Turke*y 12:4, 131-14

Manners, Ian .2006. The European Union as a Normative Power: A Response to Thomas Diez. *Millennium: Journal of International Studies* 35:1, 167-180

Manners, Ian and Richard Whitman .2003. The 'Difference Engine': Constructing and Representing the International Identity of the European Union. *Journal of European Public Policy* 10:3, 380-404

Maull, Hanns .1999. Germany and Japan: The New Civilian Powers. *Foreign Affairs* 69:5, 92-93

Maull, Hanns .2000. German Foreign Policy, Post'Kosovo: Still a 'civilian power?. *German Politics* 9:2,: 1-24

Murphy, Teri and Onur Sazak .2012. Turkey's Civilian Capacity in post-Conflict Reconstruction. *Istanbul Policy Center Paper*, Sabancı University <http://www.nupi.no/content/download/416545/1403353/file/CivCap-Turkey%20CivCap%20Report.pdf> (accessed 7 March 2014)

Oğuzlu, H. Tarik and Burak Bilgehan Ozpek .2008. Turkey's Europeanization. *International Journal* 63:4, 991-1009

Oğuzlu, Tarık and Emel Dal Parlar .2013. Decoding Turkey's Rise: An Introduction. *Turkish Studies* 14:4, 617-636

Önis, Ziya .2012. Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest. *Insight Turkey* 14:3, 45-63

Öniş, Ziya and Mustafa Kutlay .2013. Rising Powers in a Changing Global Order: the political economy of Turkey in the age of Brics. *Third World Quarterly*, 34:8, 1409-1426

Özkan, Güner and Mustafa Turgut Demirtepe .2012. Transformation of a Development Aid Agency: TİKA in a Changing Domestic and International Setting. *Turkish Studies* 13:4, 647-664

Ozkan, Mehmet and Biral Akgun .2010. Turkey's Opening to Africa. *Journal of Modern African Studies* 48:4, 525–546

Parlar Dal, Emel. 2013. Assessing Turkey's "Normative" Power in the Middle East and North Africa Region: New Dynamics and their Limitations. *Turkish Studies* 14:4, 709-734

Parlar Dal, Emel. "Conceptualizing and Testing Turkey's Emerging Regional

Power in the changing international order", *Third World Quarterly*, 37:8, 1425-1453.

Dal Parlar, Emel. 2013. Assessing Turkey's "Normative" Power in the Middle East and North Africa Region: New Dynamics and their Limitations. *Turkish Studies* 14:4, 709-734

Dal Parlar, Emel. 2015. A normative approach to contemporary Turkish foreign policy through the lens of the cosmopolitanism-communitarianism divide. *International Journal* 70:3.

Smith, Hazel .2002. *European Union Foreign Policy, What it Is and What it Does*. London: Pluto Press.

Smith, Karen E .2005. Beyond the civilian power debate. *Politique Europeénne* 1:17, 63-82

Stavridis, Stelios .2001. Militarizing the EU: The concept of civilian power Europe revisited *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs* 36:4, 43-50

Tewes, Henning .1997. The emergence of a civilian power: Germany and central Europe. *German Politics* 6:2, 95-116

Unay, Sadik .2014. Turkey's New Political Economy. March 1, *SETA Opinion* http://setav.org/en/turkeys-new-political-economy/opinion/14527.

Wolff, Jonas .2013. Democracy Promotion and Civilian Power: The Example of Germany's 'Value-Oriented' Foreign Policy. *German Politics* 22:4, 477-493

Yeşiltaş, Murat .2013. The Transformation of the Geopolitical Vision in Turkish Foreign Policy. *Turkish Studies* 14:4, 667-669

<http://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.en.mfa> (accessed 20 June 2014)

<http://www.mfa.gov.tr/humanitarian-assistance-by-turkey.en.mfa> (accessed 20 August 2014)

<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=41611&Cr=Alliance+of+-Civilizations&Cr1=#.U1D6mk2KDmQ> (accessed 20 August 2014)

Global Humanitarian Assistance Report, 2014 <http://www.globalhumanitarianassistance.org/wp-content/uploads/2014/09/GHA-Report-2014-interactive.pdf> (accessed 10 September 2014)